

SZELÉNDI GÁBOR

intézeti vezetőtanár, Sárospatak, Tanítóképző

Néhány környezetismeret tanítási problémáról

Sok szó esett már a lap hasábjain a környezetismeret tanításának problémáiról. Érthetően fokozott érdeklődéssel figyelik kartársaink az ilyen témájú írásokat egyrészt azért, mert a környezetismeretnek központi szerepe van az első-negyedik osztály oktató-nevelő munkájában; e tárgyjal áll a legközvetlenebb kapcsolatban a tanuló: a környező természeti és társadalmi valósággal, az élettel. Másrészt e komplex tárgy tanításának a legkevesebb a hagyománya, ezen a területen igénylik leginkább a módszertani segítséget pedagógusaink. Ez megnyilvánul abban is, hogy a tanítóképző intézetektől elsősorban környezetismeretből kérnek bemutatókat az intézeti napok és más rendezvények alkalmával. Ugyanígy jelzi ezt az igényt az a kívánság, hogy minél előbb segítse a munkát a tanterv mellett a környezetismereti kézikönyv a III–IV. osztályban is. A következőkben néhány olyan problémára szeretnénk rámutatni, olyan gyakorlati és elvi kérdésekről jelzést adni, amelyek véleményünk szerint nehezítik a környezetismeret tanításának eredményességét.

I. Elsőként szóljunk egy *tanmeneti, tantervi problémáról*. A minap egy vitában vettünk részt, amely azon lágolt fel, hogy az egyik I. osztályt vezető kartárs év végi összefoglalásra 3 órát tervezett. Az őt bíráló kartárs ezt eléve helytelenítette, mondván, hogy a tanterv év végi összefoglalásra 1 órát ír elő, s nem lehet háromszoros óraszámot erre biztosítani, mert akkor ugyanilyen alapon a II. osztályban 15 óra lehetne az év végi összefoglalás, és így tovább a többi osztályban. A tantervet hívtuk segítségül a vita eldöntésére, a megfelelő állásfoglalás kialakítására, s ennek során most már *kettős problémára* lertünk. Bizonyos ellentmondás látszik a Tanterv és utasítása között. Ugyanis a tanterv órakeretének felosztásában 1 óra szerepel év végi összefoglalásként. Míg az „Utasítás” részben a következőt találjuk: „A tanterv közli az órakeretek felosztását. Itt szerepel az évközi és év végi ismétlésre fordítandó javasolt óraszám is. A tanév folyamán egy-egy tárgykör lezárása után rendszerezni kell. Hasonló feladatai vannak az év végi ismétléseknek is, amelyek keretében a tanév közben szerzett tapasztalatok alapján a legfőbb tudnivalók összegezése, esetleg új szempontú rendszerezése, nagyobb összefüggések megmutatása, megszilárdítása a fő feladat. Ezekon túlmenően vissza kell térni a tanév folyamán végzett legfontosabb gyakorlatokra is.” Kérdésünk: mindezt lehetséges elvégezni eredményesen 1 órában? Vagy talán éppen a 7 éves gyermekeknél felesleges, illetve lehet formális az év végi rendszerezés, ismétlés, akiknek az élettapasztalata, gondolkodása, emlékezete jelentős mértékben különbözik a harmadik-negyedik osztályos tanulókéttól? Mi a 3 órát tervező kartársnak adtunk igazat pedagógiai és lélektani szempontok alapján, de főleg a Tanterv és utasítás alapján. Ez ugyanis azt mondja, hogy év végi összefoglalásra

kb. 1 óra fordítandó, más helyen azt írja: „Itt szerepel az évközi és év végi ismétlésre fordítandó javasolt óraszám”, valamint azt is kimondja, hogy a tantárgy életközelségéből következik, hogy a tantervi előírásokat alkotó módon kell értelmezni. Ennek olvasása veti fel bennünk a másik problémát: a merevség, a *tanterv dogmatikus értelmezésének a problémáját*. Egyes kartársak és igazgatók a tantervet betű szerint szeretnék érvényesíteni, s nem a tanterv szellemét tartják döntőnek, figyelmen kívül hagyva azt az alkotói szabadságot, amelyet új tantervünk megad pedagógusainknak a még eredményesebb munka végzése érdekében. Ha a tanterv körülbelül ad meg óraszámot, ha javasolt óraszám szerepel benne bizonyos tárgykör feldolgozására, akkor attól az eltérés fejvesztés terhe mellett tilos? Nem a tantervi anyag megtanítása, a megfelelő követelmények elérése, nem a teljesítményképes tudás a lényeg? Véleményünk szerint igen, s mindehhez sajátos módszerekkel, az általánostól eltérő eljárásokkal, a javasolt óraterv alkotó módon történő felhasználásával joga eljutni a pedagógusnak.

II. Nem kevés gondot jelent a *tanulmányi séták* egynémelyike mind szervezésben, mind következményeiben. Így vita tárgya az egészségügyi intézmény meglátogatása. Ez a tanterv szerint javasolt, a munkafüzet szerint szükséges feladat a III. osztályban. Az osztályvezetők többféle okból nem veszik szívesen e séta lebonyolítását, viszont az igazgatók kéri, meg kéri a tanterv is, mivel tantervi anyag, és ezt indokolja a környezetismeret tanításának legfőbb alapelve: mindent a valóságban megmutatni. Egészségügyi intézménybe általában csak rendelési idő alatt lehet bejutni, amikor ott vannak a betegek és az orvosok, akik ez ellen érthetően tiltakoznak. Rendelési időn túl viszont a látogatást megszervezni nagyon nehéz, főleg nagyobb helységben, ahol több párhuzamos osztály van. Ugyanígy problematikus a tanulmányi séta mélysége a tanácsháza megfigyelésével kapcsolatban. Mit jelentsen a tanácsháza megtekintése? Az ott folyó munka megfigyelését is, mint ahogyan ezt egyes osztályvezetők szervezik? S ilyen alkalmakkor esetleg ismerkedjenek meg a tanulók a felnőttek veszekedéseivel, holmi tyúkpörökkel stb., bár ez is az élethez tartozik? Számoljanak be a tanács vezetői a tanácsapparátus munkájáról, különböző problémákról? Mindez eléggé nehéz helyzet elé állítja a tanács vezetőit, akik nem mindig tudnak a gyerekek számára érthető módon beszámolni. Persze ez nem is könnyű. Ugyanígy nehézséggel küzdenek a párt helyi vezetői, akiket egy ilyen látogatás alkalmával megkérnek, hogy ismertessék a párt irányító és segítő munkáját a lakóhely életében. Eléggé nehéz az adott életkorú tanulókkal megértetni, hogyan irányítja a párt és a tanács a lakóhely életét, melyiknek mi a funkciója. Pl. ennek a munkafüzeti kérdésnek a helyes megválaszolása: Hogyan segíti a párt az iskolát? Vagy egy másiké: Hogyan segíti a párt a lakosságot? Akár ennek a tanács szerepének, munkájának a megtárgyalása után, akár ennek előtte történik ez, egyformán nehezen megy. Jó lenne minél előbb közzétenni a szerzett tapasztalatokat, s ezzel e feladatok minél eredményesebb megoldására támogatást adni.

III. Szükséges szólni a környezetismeret tanításának *objektív feltételeivel kapcsolatos problémákról*. Az első osztályban az otthon tárgykörében, a II. osztályban az iskola és az otthon, a IV. osztályban az otthon tárgykörében szereplő ismeretek, jártasságok és szokások megismertetésével és kialakításával kapcsolatban előírja a tanterv, hogy a higiénikus szokások kialakításának alapfeltételeit minden osztályban meg kell teremteni. Ha nem áll rendelkezésre vízvezeték, akkor falikúttal kell biztosítani a kézmosáshoz a folyó vizet. Hogy ezen kívül a gyakorlati foglalkozás, a rajz, az írás és a testnevelés tanításával kapcsolatban mennyire szükségesek ezek az alapfeltételek, arra itt csak utalunk. Nem áll módunkban elemezni a tantervi utasítások

végrehajtását, vagyis azt, hogy a különböző iskolákban mennyire vannak biztosítva az egészséges életmódra nevelés fenti alapfeltételei. Csak szerzett tapasztalatainkra utalunk, amelyek nem éppen kedvezőek. Döntsék el az érdektelt osztályvezetők, igazgató és felügyelő kartársak, hogy ez élő probléma-e, hogy minden rendben van-e már ezen a téren, legnagyobb városainkat, legtöbb gyakorló iskolánkat kivéve.

Viszont gyakorló iskolánk sajátos problémájáról szólunk kell. Intézetünk felújítása során a gyakorló iskola osztályaiból eltávolították a vízvezetéki csapokat és kagylókat egy egészségügyi minisztériumi rendeletre hivatkozva, amely szerint a tanteremben nem lehet vízcsap, illetve kagyló, hanem ezt külön helyiségben kell elhelyezni. Mivel a 10 osztályterem mellé nem lehetséges külön mosdókat építeni, ezért folyó víz nélkül maradtak osztályaink. E lehetetlen helyzet megváltoztatására irányuló minden eddigi kísérletünk eredménytelen maradt. 1964-ben alakult ki az az abszurd állapot, hogy vízvezetékkel rendelkező tanítóképző intézetben az egyes osztályokban nem áll rendelkezésre folyó víz se a környezetismeret, se a többi tárgy tanításához. S mivel a falikút felszerelése osztályonként ilyen feltételek mellett furcsa; neveltséges és visszalépés lenne az előző állapotokhoz, ezért még egy furcsább helyzet alakult ki. Mivel az osztályokban szükséges valamiféle kézmosási lehetőség biztosítása, ezért előkerültek a mosdótálak. Ezt látják hallgatóink. Hogyan fognak ezek a fiatal tanítók jövő munkahelyeiken küzdeni azért, hogy falikút, folyó víz legyen osztálytermeikben, ha a „mintaiskolában”, a gyakorlóban is „lavór” láttak, pedig ott vízvezeték is van? Ha ott bent jó volt a mosdótál, kint nem jó? — vélhetik. Persze nemcsak egy intézet problémája ez, hanem sok iskoláé. Ezért, úgy véljük, nem kár erről ennyit szólni.

IV. Végül egy szemléletbeli problémára szeretnénk rávilágítani. Kimondva és kimondatlanul is hat bizonyos helytelen szemlélet, nézet, bizonyos lebecsülés a tanítói munkával kapcsolatban — szakos kartársak és más emberek, de még a tanítójelöltek részéről is. A „csak tanító” szemléletről van szó, amelynek megnyilvánulásait és hatását a hallgatók munkájával kapcsolatban vetjük fel. Néha úgy érezzük, nem sikerült megnyernünk hallgatóinkat annak a felfogásnak, hogy a szocialista tanítónak nagyon sokat kell tudnia, nagyon alapos és széles körű általános műveltséggel kell felvérteznie magát. Úgy látjuk, nem mindig ragadnak meg minden alkalmat, lehetőséget ennek a műveltségnek a megszerzésére, nem mindig rendelkeznek azzal az általános és szakmai műveltséggel, amellyel a társadalom által igényelt egyre magasabb szintű oktató-nevelő munkát eredményesen végezni tudnák. Azért vetjük fel mindezt a *környezetismeret tanításával kapcsolatban*, mert e komplex tárggyal kapcsolatban is mutatkoznak ilyen jelek a jelöltek tanítási munkájában. Bizonyítsuk néhány példával! Lehet-e eredményes a közlekedési ismeretek tanítása, ha a jelölt nem ismeri a szabályokat? (Így a gyalogos haladását az úttesten, a balra kanyarodás szabályát.) Vagy ha az elektromos áram vezetésének anyaga, a modern világítási eszközök működése nem teljesen tisztázott, sikerrel bemutatathatja-e a fejlődést a világítási területén? És sorolhatnánk tovább. De csak egyet említsünk még: „Mi után fizetnek adót?” — kérdésre a tanuló így válaszol: „A motorkerékpár után is.” A tanító leinti: „Az után nem kell.” A gyerek hiába mondaná, hogy a bátyjától hallotta, nem engedi szóhoz jutni. Mi történik? A tanuló otthon megkérdezi, s utána bizonyos fenntartással fogadja majd tanítója közléseit. Sokszor egy-egy ilyen apró tévedésen múlik a nevelői tekintély. Pedig a kisgyermek szemében végtelen nagy tekintélye van a tanítónak. A társadalom viszont nagy felelősséggel járó feladatot bízott rá: alapvető ismeretek nyújtását és a tanulóban szükséges készségek, szokások és jártasságok kialakítását. De vezethet-e vak világtalant?

Kívánatos, hogy a gyakorlott kartársak segítsék a helyes szemlélet kialakításában a jelölteket meg a fiatal nevelőket. Megértetnék velük ott kint az iskolákban is, hogy a tanítói munkához — ezen belül a környezetismeret tanításához — sokoldalú, biztos tárgyi ismeretre van szükség, és ezt állandó tanulással, önműveléssel, széles körű érdeklődéssel tudják csak biztosítani.

Nem volt szándékunkban a környezetismeret tanításának eddigi tapasztalatairól összefoglalást adni, csak néhány problémára szerettünk volna rámutatni, hogy ezzel gondolatokat ébresszünk az érdekelt kartársakban, s ösztönözzük őket tapasztalataik közzétételére.

GULÁCSY ÉVA gyakorló iskolai tanító és
SOMFAI LÁSZLÓ főiskolai adjunktus

Az alsó tagozatban is helyesírási norma szerint javítsunk!

Iskolai helyesírástanításunk mindmáig megoldatlan kérdés: *Alapjaiban* nem sokat lépünk benne előre a legutolsó időkhöz sem, pedig rengeteget beszélünk róla, s még többen — több tízezer nap mint nap — tevékenykednek is benne. Vannak, akik elcsüggednek a kevés eredményt felmutató fáradozásuk után, mások meg-megújuló lendülettel vetik bele magukat a harcba. Az el-csüggedők kedvét nem nagyon növeli az a közöny, ami a kérdés iránt a társadalomban, a mindennapi életben mutatkozik. Jól tudjuk, hogy éppen azok bagatellizálják el a minden ember alapműveltségéhez tartozó helyes ortográfiának mindennapos használatát, önvédelemből és önmagyarázkodásból, akik bizonytalanok benne. De még a szorosán vett szakmában is — a gyakorló pedagógusok körében — szélesen elterjedt kép a fölényes legyintés, ha a táblai írásukban, jelentéseikben, beadványaikban, az iskolai dokumentációkban is gyakran fellelhető helyesírási hibákat észrevételezzük. Egyszerűen: jelentéktelen kérdés ez, s még jó, ha pl. a matematikai dolgozatokban a „menyi”, „anyi”-féle bántó hibákat pirossal aláhúzzák, de egyben neheztelően szemére is hányják a magyar tanárnak, hogy lám: „így írnak a tanítványaid”, mintha bizony egy-egy iskola *minden* nevelője elsősorban nem magyartanár volna! (Tisztelet a lassan szaporodó kisebbségnek, amely kötelességének érzi nemcsak az észrevételezést, de saját óráján — biológián, fizikán stb. — a helyesírási hibák korrigáltatását is.)

Pedig — s ez ma már közhely — a helyesírás megtanítható (persze az általános iskolában nem teljességében, hanem a tanterv követelményei alapján és mértékében), csak éppen nem minden gyerek számára azonos idő alatt és módszerrel. De nem is az a kérdés: tanítható-e vagy sem. Csupán az, hogyan lehetne mennél gazdaságosabban, de mennél eredményesebben munkálkodnunk rajta. Sok és sokféle kísérletezés folyik. Egyre terjed a felső tagozatban — örvendetesen — a norma szerinti értékelés. Rendkívüli mértékben megnyugtatja az eszerint javító és értékelő kartársak munkáját már maga az a tudat is, hogy értékelésük *objektív*, a tanulók egyéni fejlődése, az osztályban e téren megtett útja pontosan követhető és leolvasható. Ha ilyen pontos és fix mércével tud a tanár dolgozni, nagyobb súllyal — a szokásos opportunizmus nélkül — tudja érvényesíteni a magyar nyelv és irodalom nevű tantárgy félévi és év végi, de — s ez a középiskola szempontjából a legfontosabb — legfőképpen a 8. osztály végén adandó osztályzat kialakításához az egyes tanulók helyesírási készségének fokát mint komoly súlyú részjegyet. Sokszor nem is egészséges vitához, de feltétlenül